

Pavel Hlaváček, Petr Jurek a kol.

**POLITICKÉ SYSTÉMY
ANGLOSASKÝCH ZEMÍ**

Pavel Hlaváček, Petr Jurek a kol.

POLITICKÉ SYSTÉMY ANGLOSASKÝCH ZEMÍ

© Západočeská univerzita v Plzni, 2014

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Vydání knihy je podpořeno z Grantového systému Západočeské univerzity v Plzni, číslo projektu SGS-2013-030.

Druhé vydání (první elektronické).

Odpovědná redaktorka Klára Soukupová.

Recenzovali doc. PhDr. Branislav Kováčik, Ph.D.,

a PhDr. Helena Bauerová, Ph.D.

Obálka, sazba a konverze do elektronické verze

Tomáš Schwarzbacher Zeman.

Vydalo v roce 2014 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,
jako svoji 752. publikaci (187. elektronická).

ISBN 978-80-7363-689-0

edice **bod**

Pavel Hlaváček, Petr Jurek a kol.

**POLITICKÉ SYSTÉMY
ANGLOSASKÝCH ZEMÍ**

DOKOŘÁN

Obsah

1. Úvod (<i>Petr Jurek a Pavel Hlaváček</i>)	7
2. Politický systém Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku (<i>Petr Jurek</i>)	13
3. Politický systém Austrálie (<i>David Šanc</i>)	43
4. Politický systém Irsku (<i>Jiří Zákrauský</i>)	67
5. Politický systém Jihoafrické republiky (<i>Linda Piknerová</i>)	91
6. Politický systém Kanady (<i>Pavel Hlaváček</i>)	117
7. Politický systém Nového Zélandu (<i>Jiří Zákrauský</i>)	139
8. Politický systém USA (<i>Pavel Hlaváček</i>)	163
9. Závěr (<i>Petr Jurek</i>)	189
Poznámky	199
English summary	223
Bibliografie	225
Rejstřík	243
O autorech	245

1. Úvod

(Petr Jurek a Pavel Hlaváček)

Kniha *Politické systémy anglosaských zemí* představuje pokus o nahlédnutí na ústavní a politické systémy vybraných anglosaských zemí – Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, Australského svazu, Nového Zélandu, Irsku, Jihoafrické republiky, Kanady a Spojených států amerických – z institucionální perspektivy. Uvedená skupina zemí sdílí společnou historii v rámci britského koloniálního impéria, což vede (mimo jiné) k označování těchto zemí za anglosaské (s výhradami u Irsku a Jihoafrické republiky). Společná minulost se již při letném pohledu promítla do podoby ústavních a politických systémů. Zajímavé přitom je, že uvedené promítnutí je napříč danou skupinou zemí značně nesourodé. Je tedy namístě se ptát, do jaké míry a z jakých důvodů jsou si politické systémy anglosaských zemí v institucionální perspektivě podobné. Při hledání odpovědi přitom vycházíme z předpokladu, že základem pro pochopení uvedených podobností je role britského ústavního a politického systému jako modelu, jehož části byly do kolonií exportovány, případně tento model sloužil jako inspirace při tvorbě či reformách ústavních textů a při utváření principů a schémat politického života.

Tvorba této publikace byla vedena dvěma záměry. V první řadě by tato kniha měla sloužit jako pomůcka pro získání základního přehledu o institucionálním nastavení politických systémů vybraných zemí, kterou budou moci využívat studenti sociálněvědních oborů na vysokých školách. Z odborného hlediska je cílem knihy posoudit, do jaké míry se ve sledovaných politických systémech objevují institucionální řešení vycházející z britského vzoru a za jakých okolností byla do politických systémů tato řešení instalována. Pomocí zmapování ústavně-politických systémů a jejich porovnání s britským modelem bude možné identifikovat oblasti, v nichž tvůrci konstitucí ve sledovaných zemích nejvýrazněji následovali britský vzor. Zároveň tento přístup umožní posoudit, v jakých oblastech se nově se konstituující politické systémy záměrně vyhýbaly britským institucionálním řešením. Součástí hledání zmíněných podobností a odlišností je

i pátrání po motivech, které vedly k volbě jednotlivých institucionálních řešení. Na základě nastíněného postupu bude možné v závěru konstatovat, v jakých institucionálních aspektech a z jakých důvodů se politické systémy Austrálie, Nového Zélandu, Irska, Spojených států amerických, Kanady a Jihoafrické republiky podobají britskému modelu. Čtenáři bude tudíž v závěru předloženo přehledné zmapování podobností a odlišností institucionálního nastavení zmíněných politických systémů.

Kniha sestává kromě úvodu a závěru ze sedmi kapitol. První kapitola je věnována politickému systému Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. Tato kapitola obsahuje přehled klíčových prvků britského politického systému, které utvářejí jeho specifčnost a díky nimž se hovoří o tzv. westminsterském modelu demokracie. V rámci kapitoly bude nejprve nastíněn kontext britské politiky, v němž se vyvíjela specifická podoba politických institucí. Budou zmíněny základní principy, na nichž stojí politický systém, a nastíněny základní rysy britské politické kultury. V další části kapitoly budou představeny charakteristické rysy ústavně-politického systému. Po stručném nástinu specifické podoby britské ústavy bude popsána podoba klíčových ústavních institucí (panovníka, premiéra, kabinetu a vlády, centrální veřejné správy, parlamentu, ústavního soudnictví a přímé demokracie) a jejich pozice v rámci politického systému. Poslední část kapitoly je věnována analýze politických aktérů a dynamiky volebního procesu v britském prostředí. Bude zhodnocen formát a typ stranického systému¹ a konfliktních linií² v jeho rámci, jednotlivé relevantní subjekty budou přiřazeny k příslušné stranické rodině³ a pozornost bude věnována i členské základně a financování politických stran. Poté se zaměříme na představení charakteru volebního procesu, pravidla pro financování volebních kampaní a posouzení míry stranické kontroly volebního procesu. Na samém konci kapitoly bude vysvětlen specifický charakter systému zprostředkování zájmů.

Pro další kapitoly slouží pojednání o Spojeném království jako základní referenční rámec pro hledání podobností či odlišností od britského modelu, na jejichž základě lze sledovat, nakolik byl při tvorbě konstitucí sledován či naopak odmítán britský vzor a jakou mělo toto následování či odmítání „trvanlivost“ v historické perspektivě,

respektive v jakých aspektech je vývoj institucionální a funkcionální podoby sledovaných politických systémů analogický.

Uvedené následování či odmítání bude posouzeno v prostředí šesti politických systémů náležejících do anglosaského prostředí, kterým je věnováno šest samostatných kapitol. Budou analyzovány politické systémy zemí v minulosti pozvolna emancipovaných z britského koloniálního impéria (Austrálie, Nový Zéland a Kanada) i zemí, které si svou nezávislost na Velké Británii různou formou vybojovaly (Spojených států amerických, Jihoafrické republiky a Irska). Jednotlivé kapitoly jsou strukturovány obdobným způsobem. Skládají se ze tří částí – v první se autoři zaměřují na vývojovou dimenzi, druhá část obsahuje rozbor klíčových ústavně-politických charakteristik a procesů a ve třetí budou představeni političtí aktéři a charakter volebních procesů.

Autoři se nejprve věnují okolnostem získání nezávislosti, respektive vzniku daného státu. Je nastíněn základní časový rámec celého procesu, přičemž hlavní pozornost je věnována tvorbě ústavy a britské roli v jejím rámci. Autoři se snaží zmapovat i to, nakolik se britští představitelé zapojovali do tvorby jednotlivých konstitucí.

Další část jednotlivých kapitol je zaměřena na ústavně-politický systém analyzovaných zemí. V první řadě jsou politické systémy zařazeny do typologie forem státu a politických režimů. Následně je představena podoba a role klíčových ústavních institucí, přičemž se autoři snaží zodpovědět sérii otázek týkajících se této podoby a role: Má hlava státu reálné politické pravomoci; pokud ano, tak jaké a jak se stává k jejich využívání? Nakolik je pozice hlavy státu definována nepsanými pravidly? Jakou roli plní v rámci výkonné a zákonodárné moci ministerský předseda? Nakolik musí ministerský předseda spolupracovat při plnění svých funkcí s hlavou státu a jak konkrétně tato spolupráce probíhá? Existuje institucionalizovaná opozice v čele se stínovým ministerským předsedou, případně má stínový předseda nějaká oficiální oprávnění? Existuje rozdělení na kabinet a vládu? Jak se uplatňuje (pokud se uplatňuje) kolektivní odpovědnost vlády? Jak probíhá vyslovování důvěry/nedůvěry vládě? Jaký formát a typ vlády v jednotlivých případech převažuje? Existuje jasné oddělení politických a byrokratických postů v rámci centrální veřejné správy? Jak

je strukturován parlament? Kolik osob reprezentuje jeden poslanec? Je funkční období vymezeno fixně, či flexibilně? Jakou pozici mají předsedové parlamentních komor? Jaká je míra stranické disciplíny v parlamentu? Jak je vykonáván parlamentní dohled nad činností vlády? Existuje soudní kontrola ústavnosti, případně jaký orgán a jakým způsobem ji vykonává? Uplatňují se v politickém systému instituty přímé demokracie, pokud ano, tak jakým způsobem a v jaké míře?

Třetí část kapitol je věnována analýze politických aktérů a volebního procesu. Autoři nejprve klasifikují stranický systém, nastíní schéma konfliktních linií a zařadí relevantní politické strany do příslušných stranických rodin. Mimoto autoři hledají odpovědi na následující dílčí otázky: Je stranický systém jednorozměrný, nebo se v něm paralelně uplatňuje větší množství konfliktních linií? Snaží se strany směřovat své apely vůči dílčím segmentům voličstva, nebo dominují široké apely bez jasněji vymezených adresátů? Kolik členů mají politické strany a jaký je podíl členů politických stran mezi oprávněnými voliči? Jakou míru soutěživosti vykazují předvolební kampaně (uplatňuje se adverzní styl politiky, nebo dochází k předvolební spolupráci a koordinaci)? Z jakých zdrojů jsou financovány volební kampaně a jakou roli hrají v tomto ohledu prostředky z veřejných zdrojů? Jaká je míra a trendy volební účasti? Je účast ve volbách dobrovolná, či povinná? Lze systém zprostředkování zájmů klasifikovat jako pluralitní, či jako neokorporativní?

Z výše uvedeného výčtu cílů a dílčích otázek vyplývá, že primárním záměrem publikace není mapovat aktuální politickou realitu v anglosaských politických systémech ani vyzdvihovat výjimečné, kontroverzní či jinak zvláštní události. Naše snažení je zaměřeno na identifikaci dlouhodobě existujících institucionálních řešení a procesů. V rámci jednotlivých kapitol jsou sice zmiňovány volební výsledky z poslední doby, výčet aktuálně relevantních politických aktérů či personální obsazení klíčových ústavních funkcí, tyto údaje však slouží především pro ilustraci oněch dlouhodobě existujících prvků a charakteristik jednotlivých politických systémů.

Publikace využívající strukturálně-funkcionálního náhledu na vybrané politické systémy není v českém prostředí ojedinělým počinem. Za zmínku stojí zejména série *Komparace politických systémů* vydávaná na

Vysoké škole ekonomické v Praze, publikace *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* či knihy věnující se politickým systémům zemí Commonwealthu a států pacifické Asie vytvořené akademiky Katedry politologie a mezinárodních vztahů ZČU v Plzni. Tato kniha se od uvedených odlišuje tím, že vedle snahy být kvalitní pedagogickou pomůckou chce dospět i k relevantním odborným závěrům.

Kniha respektuje základní principy empiricko-analytického přístupu k politologickému výzkumu, autoři se tudíž nesnaží o hodnotově orientovanou evaluaci reality. Z výše uvedeného vyplývá, že klíčovým metodologickým nástrojem pro dosažení stanovených cílů je komparace. Objekty komparace jsou politické systémy sedmi anglosaských zemí a okolnosti jejich geneze. Kritéria komparace byla vymezena výše v rámci nástinu struktury jednotlivých kapitol.

2. Politický systém Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku

(Petr Jurek)

Politický systém Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku¹ byl v minulosti zdrojem inspirace pro tvůrce ústav v řadě zemí napříč kontinenty. Zásadní podíl na tom má úspěšnost Velké Británie při získávání zámořských teritorií, která umožnila uplatňovat britský vliv. Přestože tvorba ústav nových států vzniklých v rámci kolonizace byla většinou v rukou místních politických elit, nelze přehlédnout poměrně vysokou míru napodobování institucionálních řešení známých z britského politického systému. V některých případech (například při tvorbě obou amerických ústav – tj. Článků konfederace i Ústavy Spojených států amerických) byla hlavním mottem naopak snaha vyhnout se institucionálním řešením využívaným ve Velké Británii (monarchii, respektive neodpovědnému panovníkovi).

Účelem této kapitoly je představení klíčových prvků britského politického systému utvářejících jakýsi britský model demokracie. Na tomto základě se budeme v následujících kapitolách snažit identifikovat, do jaké míry se tvůrci ústav bývalých britských kolonií inspirovali tímto britským modelem.

Spojené království je v akademické literatuře často označováno za modelový případ v rámci typologií politických režimů (parlamentní režim), politického stranictví (bipartismus), volebních procesů (disproporcionality výsledků) či vztahů mezi státem a občanskou společností (pluralismus). Důvodem je (kromě jistého „západocentrismu“ moderní politické vědy) zejména to, že politický systém Spojeného království disponuje ve srovnání s většinou ostatních demokratických režimů na světě hlubšími historickými kořeny a jeho vývoj vykazuje výraznou kontinuitu. Vzhledem k tomu je pochopitelné, že se tak často stával předmětem zájmu odborné veřejnosti.

Z nepřeberného množství autorů, kteří založili na britském případu významné politologické koncepty, klasifikace a typologie, je třeba s ohledem na zaměření této publikace zmínit Arenda Lijpharta a jeho koncept majoritní, respektive westminsterské demokracie (Lijphart

1999: passim). Již samotné označení daného konceptu dosvědčuje význam britského případu v rámci Lijphartových úvah. Přínos konceptu westminsterské demokracie spočívá především v tom, že Lijphart v jeho rámci trefně identifikuje klíčové prvky institucionálního uspořádání britského politického systému, utvářející specifický ráz britské politiky.² Proto budeme na Lijphartovy postřehy v průběhu této kapitoly opakovaně poukazovat.

2.1. „TRADIČNĚ MODERNÍ“⁴³ BRITSKÁ POLITIKA

Předtím než nastíníme základní kontury ústavně-politického systému a politického života ve Spojeném království, je třeba se alespoň stručně zmínit o tom, v jakém kontextu se daný systém pohybuje. Tento kontext totiž fungování jednotlivých institucí výrazně ovlivňuje, a nelze ho tudíž při interpretaci britské politiky opomíjet.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska je ostrovní stát ležící na periferii Evropy. Tato pozice různými způsoby ovlivňovala charakter politiky na Britských ostrovech a její dynamiku. Poslední úspěšná intervence externí mocnosti se odehrála v 11. století, od té doby se britská politika vyvíjela ve větší či menší míře bez výrazných vlivů vnějších aktérů. Jinými slovy, do britské politiky byly méně než v zemích kontinentální Evropy importovány cizí hodnoty. Geografická izolovanost tak poskytla pomyslný prostor pro autonomní politický vývoj, jehož výsledkem je specifický charakter britské politické kultury.

Jedním z často zmiňovaných znaků britské politiky je kontinuální vývoj, v němž absentují náhlé systémové změny a politicky motivované násilí.⁴ Jádrem politického systému, jeho základní principy a kontury se utvářely v rámci mnohasetletého vývoje. Za pomyslný počátek anglické (a později britské) politické tradice bývá považován odchod Římanů na začátku pátého století n. l., za symbolický start vývoje britského konstitucionalismu bývá označováno vydání *Magny Charty Libertatum* roku 1215 (Oakland 2003: 71).

Kromě výše zmíněné geografické izolovanosti je graduální vývoj politického systému připisován charakteru britské společnosti, v jejímž rámci dlouhodobě dominovalo třídní štěpení a další konfliktní

linie buď neexistovaly, nebo byly potlačeny. V tomto ohledu však dochází v posledních dekádách k proměně charakteru britské společnosti, která se promítá i do podoby a fungování politického systému. V dnešním Spojeném království probíhají procesy devoluce či evropeizace, nová témata jsou do politiky vnášena rovněž díky imigraci či ekonomickým proměnám (Peters – Carnan 2007: 11). I proto je v britském případě namíste hovořit spíše o schopnosti politického systému absorbovat rozdílnost a konfliktní potenciál než o homogenitě společnosti.⁵

Svůj podíl na dynamice britské politiky má rovněž specifická politická kultura. V posledních dekádách se sice hovoří o krizi britské politické kultury či o její erozi zapříčiněné společenskými změnami, přesto jsou její základní kontury stále patrné (byl jsou méně zřetelné než v minulosti). Charakter britské politické kultury bývá popisován pomocí čtyř základních principů: úcta k autoritám, důvěra ve volené zástupce, pragmatismus a konsenzus ohledně principů (Peters – Carnan 2007: 19–22). Vztah společnosti a osob vykonávajících veřejné funkce se dlouhodobě vyznačuje respektem, politici a vysocí úředníci tradičně disponují autoritou díky domnělým kvalitám a schopnostem. Tento rys v posledních dekádách do jisté míry ustupuje pod tlakem mediální sféry orientované na vyhledávání a odkrývání skandálů (korupční jednání, klientelistické vazby, aféry v osobním životě apod.). Objevují se nicméně i události dosvědčující, že uvedený rys britské politické kultury ještě zcela neustoupil.⁶ Dalším rysem politické kultury je vysoká míra důvěry a respektu vůči politickým institucím, včetně institucí, které by mohly být z funkcionálního hlediska považovány za neúnosně drahý a zbytečný archaismus (například instituce monarchie či Sněmovny lordů). V politické soutěži se často ozývají ideologické proklamace, při řešení každodenních politických otázek na půdě vlády a parlamentu je však zpravidla na prvním místě pragmatismus. Proto ani při alternaci moci nelze očekávat prudké zvraty ve vládní politice. V politickém životě se rovněž, navzdory majoritní logice stranické soutěže, projevuje konsenzus o základních principech a institucionálním uspořádání politického systému. Základní pravidla politické hry jsou respektována a nebývají zpochybňována ani v těch nejvypjatějších předvolebních kampaních.⁷

Přes výše zmíněnou kontinuitu politického systému nelze říci, že by jeho struktura a fungování zůstávaly imunní vůči proměnám společnosti. Absenci politicky motivovaného násilí⁸ a náhlých principiálních proměn politického systému lze vysvětlit na základě schopnosti politické sféry adaptovat se na proměny společnosti, ekonomiky či technologie. Právě schopnost pružně reagovat na společenskou poptávku po změnách lze označit za klíčovou ingredienci stability britského politického systému. Této adaptabilitě výrazně napomáhá charakter britského ústavního systému, který je díky značné roli nepsaných pravidel a absenci rigidního ústavněprávního základu schopen reagovat v rámci stávajících principů a institucí.

Lze tedy konstatovat, že britský politický systém je jakousi výslednicí působení společenských sil a pružných reakcí politické sféry v kontextu stabilního institucionálního prostředí daného specifickými okolnostmi (geografickou izolovaností a charakterem společnosti). Vzhledem k tomu je vývoj britského politického systému nenapodobitelný. Neznamená to však, že by nemohla být napodobována institucionální řešení, která jsou produktem tohoto specifického vývoje. Ostatně uvedené napodobování (či případně export) daných institucionálních řešení je stěžejním námětem této knihy.

2.2. ÚSTAVNĚ-POLITICKÝ SYSTÉM SPOJENÉHO KRÁLOVSTVÍ

Britský ústavní systém stojí na několika základních principech. Jedná se o unitarismus, suverenitu parlamentu, autoritu *common law* a konstituční monarchii (srov. Rovná 2004: 68–70; Watts 2006: 30–33). K nim lze přičíst ještě parlamentarismus jako formu vlády, v jejímž rámci je mandát vlády závislý na akceptaci parlamentem (respektive v britském případě jeho dolní komorou).

Již název Spojené království napovídá, že se jedná o stát sestávající z několika historicky svébytných celků, konkrétně z Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irska. Přesto je za jeden ze základních rysů politického systému považován unitarismus doprovázený centralizací politické moci. Spojené království si přes tlaky tzv. keltské periferie⁹ po celou dobu své existence zachovalo unitární charakter.¹⁰ Od roku 1921 sice existoval autonomní severoirský parlament, jeho činnost

byla však v roce 1972 suspendována.¹¹ K výraznější decentralizaci došlo až v 90. letech 20. století, kdy byly vytvořeny Skotský parlament, Velšské národní shromáždění a Severoirské shromáždění.¹² Přes tyto dílčí proměny vertikální dělby moci nelze doposud hovořit o vývoji směrem k federalismu. Federalismus, respektive federativní uspořádání veřejné moci, je totiž nepředstavitelný bez kodifikované ústavy, která autoritativně stanoví rozdělení moci mezi federální úroveň a členské jednotky. Mimoto se dosud proběhla politická decentralizace netýká celého území Spojeného království, ale probíhá jen na území tzv. keltské periferie. Regionální decentralizace Anglie dosud realizována nebyla¹³ a s výjimkou severních oblastí po ní neexistuje výraznější společenská poptávka. Kromě toho existence regionálních zastupitelských orgánů není neodvolatelná, z právního hlediska je možné samosprávu kdykoli zrušit zákonem přijatým ve westminsterském parlamentu.¹⁴

Dalším klíčovým principem ústavního systému Spojeného království je suverenita parlamentu. Ve většině soudobých parlamentních demokracií je základním principem suverenita lidu, tj. princip vyjadřující požadavek, aby veškerá politická moc byla odpovědná občanům. Velká Británie se tomuto principu vymyká, jelikož principiálním suverénem je namísto lidu parlament. Zdůvodnění nalezneme v politickém vývoji, lze ho totiž považovat za důsledek kontinuity britských politických institucí. Zatímco ve většině soudobých demokracií se institucionální uspořádání budovalo v návaznosti na boj za politická práva (zejména za rozšíření volebního práva), ve Velké Británii docházelo k postupnému „otevírání“ politického systému v rámci již zavedených institucí, mezi nimiž byl i parlament. Obsahově není mezi oběma principy za normálních okolností podstatný rozdíl, jelikož o obsazení parlamentu (respektive jeho Dolní sněmovny, která má ve většině otázek finální slovo) rozhodují voliči (čili lid). Princip suverenity parlamentu má však své podstatné konotace v oblastech ústavního soudnictví či přímé demokracie (viz níže).

Common law je mnohoznačný pojem. V obecné rovině se jím označuje systém práva existující v angloamerické právní kultuře. V užším slova smyslu, který je pro nás v souvislosti s představením principů britského politického systému relevantní, se tímto pojmem označuje

část právního systému, tzv. obecné právo, vytvářené soudními rozhodnutími s precedenčním účinkem. Britský právní systém je založen na principech angloamerického právního systému, což mimo jiné znamená, že i právní úpravu politických vztahů včetně klíčových ústavněprávních norem je nutné hledat nejen v zákonech, ale také v soudních rozhodnutích, v nichž jsou při hledání spravedlivého rozhodnutí často využívány nepsané zásady či zvyklosti. Z hlediska právní síly přitom není rozdíl mezi normami obsaženými v zákonech a nepsaném právu.

Britskou verzi konstituční monarchie je třeba chápat v kontextu výše zmíněných specifik právního systému a níže popsaného zvláštního charakteru ústavy. V klasické podobě je podstatou konstituční monarchie omezení panovnické moci ústavou, respektive skutečnost, že panovník odvozuje svou roli a pozici v ústavním systému od ústavního textu. V britském případě je omezení panovnické moci realizováno výše zmíněným principem suverenity parlamentu a zároveň řadou ústavněprávních psaných i nepsaných norem rozptýlených v různých pramenech práva (viz níže).

2.2.1. BRITSKÁ ÚSTAVA

Ústavní systémy většiny soudobých demokracií jsou založeny na kodifikovaných ústavách, které tvoří základ právních systémů. Spojené království je v tomto ohledu výjimkou, jelikož ústavněprávní normy nejsou v britském právním systému shromážděny do jednoho právního dokumentu.¹⁵ Britská ústava je tvořena řadou psaných i nepsaných právních norem, proto je pojem ústavy třeba chápat jako sumu norem ústavněprávní povahy, nikoli jako označení jednoho konkrétního právního předpisu.

Neuspořádanost britské ústavy bývá připisována tomu, že základy britské ústavnosti sahají daleko do minulosti, a její vývoj se tudíž počítá na staletí. Tyto nezpochybňované historické základy se logicky vzpírají jasné kodifikaci. Poptávka po kodifikaci základních práv a principů zpravidla vzniká na základě zkušenosti s odpíráním těchto práv a bojem za dané principy. V britském politickém vývoji však absentují pokusy o uchvácení moci autoritářskou cestou

navzdory odporu společnosti, což poptávku po ústavní kodifikaci snižuje (Watts 2006: 32). Podobný efekt má organický vývoj systému občanských a politických práv, k jejichž nabytí nebylo v britském případě třeba zásadních revolučních aktivit, a nebylo tedy třeba revoluční výdobytky stvrzovat ústavním textem.

Normy tvořící britskou ústavu nalezneme v několika typech pramenů. Jedná se o (dle Watts 2006: 33–35; Rovná 2004: 65–68):

- historické dokumenty ústavněprávní povahy,
- parlamentní zákony,
- královská privilegia,
- *common law*,
- ústavní zvyklosti,
- díla uznávaných ústavních právníků,
- evropské právo.

Základem britské ústavnosti dodnes zůstávají historické dokumenty ústavněprávní povahy zaručující základní práva a určující principy výkonu veřejné moci. Nejstarším dokumentem tohoto typu je *Magna Charta Libertatum* z roku 1215, z dalších lze zmínit například *Bill of Rights* z roku 1688 či *Petition of Right* z roku 1628. Dalším pramenem jsou parlamentní zákony s ústavněprávním obsahem. Jedná se například o zákony o unii se Skotskem (1707) a Irskem (1800), Velký reformní zákon (*Great Reform Act*) z roku 1832, zákony reformující strukturu a pravomoci Sněmovny lordů (z let 1911, 1949, 1958 a 1999) a množství dalších zákonů upravujících podobu a pravomoci ústavních institucí či specifikujících spektrum občanských či sociálních práv. Královská privilegia neboli prerogativy jsou tradiční (a zároveň nepsaná) panovnická oprávnění, jejichž výkon však panovník v minulosti přenechal ministerskému předsedovi či jinému členu vlády a jejich rozhodnutí pouze zaštiťuje svojí autoritou. Jedná se například rozpouštění parlamentu,¹⁶ udělování milostí, vyhlášení války či jmenování ministrů. *Common law* se v politickém systému projevuje zejména v oblasti základních práv a svobod (například svobody projevu či shromažďovacího a sdružovacího práva), kdy je existence jednotlivých práv konstatována v soudních rozhodnutích.

Dalším pramenem britského konstitucionalismu jsou ústavní zvyklosti, tj. právně nevynutitelné formy obvyklého jednání. Například na základě zvyklosti musí být ministerský předseda poslancem v dolní komoře parlamentu, předsedou vlády se stává lídr strany, která zvítězila ve volbách, po vyslovení nedůvěry vládě musí ministerský předseda rezignovat, zvyklostmi je rovněž definována pozice *speaker* ve Sněmovně poslanců. Za součást britské ústavy jsou považována i klíčová díla britských ústavněprávních teoretiků, například Bagehotova kniha *The English Constitution* z roku 1867 či Diceyho *The Law of the Constitution* z roku 1885. Na základě těchto děl jsou interpretovány principy a obsah britského konstitucionalismu, odkazy na uvedená a další díla se často objevují i v soudních rozhodnutích. Se vstupem Spojeného království do Evropských společenství (dnes Evropské unie) se součástí britské ústavy staly i normy ústavněprávní povahy obsažené v evropském právu – například normy popisující závaznost evropského práva v členských státech či normy upravující práva zaměstnanců.

Při hledání odpovědi na otázku, proč ústavní vývoj ve Velké Británii nedospěl do fáze kodifikace ústavních norem v jediném dokumentu, je třeba si povšimnout toho, za jakých okolností zpravidla dochází k vytváření či rozsáhlému přepisování ústav. Samotným ústavním revizím často předcházejí krize politických systémů, revoluční boj za politická či jiná práva, vznik nového státu, změna charakteru režimu (přechod k demokracii) či revize základních principů (například opuštění monarchie, federalizace, změna formy vlády apod.). Při pohledu na britské politické dějiny však tento typ událostí (s výjimkou úřadování Olivera Cromwella) nenajdeme. Je tedy logické, že když tyto motivy v britském prostředí chyběly, nebyla ani potřeba vytvářet kodifikovanou ústavu. Jinými slovy, nebylo nutné prostřednictvím ústavy zachycovat náhlé a rozsáhlé proměny politických pravidel.

2.2.2. MONARCHA

Výčet specifických rysů britského ústavního systému je vhodné začít institucí, která dodnes celý politický systém rámuje a symbolicky zceľuje. Pozice monarchy se v historickém kontextu zásadně proměnila.